

المصدر המְצֵד

המְצֵד הוא שם עצם המתפקד בערבית כשם פעולה, ולעיתים גם כשם פועל.

תזכורת קטנה בתחום העברית – שמות פעולה ושמות פועל הם שני סוגים של מילים המציינות פעולה, אבל אינן פעלים כי אין להן זמן וגוף. מילים כמו "הליכה", "התפעלות", "נפקדות" ו"הגזמה" הן שמות פעולה. מילים כמו "לשבת", "להתלונן" ו"להיפתח" הן שמות פועל.

הפירוש המילולי של המילה מְצֵד הוא "מקור", כי המלומדים הערבים הקדומים שחקרו את השפה האמינו שהמְצֵדִים הם הצורות הראשוניות, שכל הפעלים נגזרו מהן.

לכל אחד מעשרת הבניינים הראשונים הרווחים בערבית צורת מְצֵד אופיינית בהתאם לבניין. לבניין השלישי יש שתי צורות מְצֵד, ובבניין הראשון, שבדרך כלל מתעקש לעשות צרות, קיימות כמה וכמה צורות מְצֵד.

בדף עזר זה נעבור על צורות המְצֵד האופייניות לכל בניין, ועל הדרך גם נעשה חזרה קלה על הבניינים ומשמעויותיהם.

בניין 1 – פֻעַל \ פְעַל

בבנין 1 קיימים משקלי מְפַדֵר רבים, אבל אנחנו נציין כאן רק כמה מהבולטים ביותר:

פְעוּל פְעוּל

לדוגמא: המְפַדֵר של הפועל **נָדַל** (ירד) הוא **נָדוּל** (ירידה).

פְעַל פְעַל

לדוגמא: המְפַדֵר של הפועל **קָתַל** (הרג, רצח) הוא **קָתַל** (הריגה, רצח).

פְעַל פְעַל

לדוגמא: המְפַדֵר של הפועל **שָׁפַר** (הודה) הוא **שָׁפַר** (תודה, הודיה).

פְעֵאלָה פְעֵאלָה

לדוגמא: המְפַדֵר של הפועל **כָּתַב** (כתב) הוא **כָּתַבָה** (כתיבה).

בניין 2 – פְעֻל:

המשמעות השכיחה ביותר של בניין 2 היא גרימה, כלומר: "גרם למשהו לעשות משהו או להיות משהו". נוכל להבחין שמדובר בבניין 2 לפי סימן השָׁדָה המופיע על ע' הפועל בכל צורות הנטייה, למעט צורת המְפַדֵר.

משקל המְפַדֵר בבניין 2 הוא **תְפַעִיל תְפַעִיל**.

לדוגמא: המְפַדֵר של הפועל **קָרַב** (קירב, גרם למשהו להיות קרוב) הוא **תְקָרִיב** (קירוב).

בניין 3 – פֻעַל:

את הפעלים של בניין זה ניתן לזהות באמצעות אם הקריאה א' המופיעה אחרי פ' הפועל. כפי שנראה, אם הקריאה הזאת מאפיינת גם את אחד ממשקלי המְפַדֵר של הבניין.

בבניין 3 ישנם שני משקלי מְפַדֵר:

משקל ארוך: **מְפֻעֵלָה \ מְפֻעֵלָה** (ניתן להגות בשתי הצורות) **מְפֻעֵלָה**

לדוגמא: המְפַדֵר של הפועל **תָּאֵל** (ניסה) הוא **מְתֻאֵלָה \ מְתֻאֵלָה** (ניסיון).

זהו המשקל הרווח יותר. שימו לב לאם הקריאה אחרי פ' הפועל!

...ומשקל קצר: **פְעֻל פְעֻל**

לדוגמא: המְפַדֵר של הפועל **דָּאָפַע** (הגן) הוא **דְפֻאָע** (הגנה).

בניין 4 – אֶפְעַל:

משקל המְפַדֵר של בניין זה הוא **אֶפְעֵאל אֶפְעֵאל**. הבניין הזה לא מאד נפוץ בערבית מדוברת, אבל צורת המְפַדֵר שלו דווקא זוכה לייצוג בולט במילה החשובה **אֶסְלַם**.

דוגמא נוספת: המְפַדֵר של הפועל **אֶעְטַא** (נתן) הוא **אֶעְטַאָא** (נתינה).

בניין 5 – תְפַעֵל:

סימני ההיכר של בניין זה הם ת' לפני פ' הפועל וּשְׁדָה בע' הפועל, והם מתקיימים גם במשקל המְפַדֵר: **תְפַעֵל תְפַעֵל**. לדוגמא: המְפַדֵר של הפועל **תְקַדַם** (התקדם) הוא **תְקַדַם** (התקדמות).

לבניין 5 יש בדרך כלל משמעות רפלקסיבית, כלומר של פעולה החוזרת אל המבצע שלה. כך למשל **להתקדם**, כלומר לעשות **תְקַדַם**, פירושו לקדם את עצמך, להפעיל על עצמך את פעולת הקידום.

בניין 6 – תִּפְאֵעַל:

סימני ההיכר של בניין זה הם ת' לפני פ' הפועל ואם קריאה א' אחרי פ' הפועל, בכל צורות הנטייה וגם במצדר: **תִּפְאֵעַל תִּפְאֵעַל**.
לדוגמה: המִּצְדָּר של הפועל **תִּפְאֵעַל (חי בדו-קיום עם מישוה)** הוא **תִּפְאֵעַל (דו-קיום)**.
כמו שאפשר לראות בדוגמה, המשמעות הרווחת של בניין זה היא פעולה הדדית, ששני גורמים מפעילים אחד על השני.

בניין 7 – אִנְפַּעַל:

סימן ההיכר העיקרי של בניין זה הוא הנ' המופיעה לפני פ' הפועל בכל הנטייה, וגם בצורת המִּצְדָּר: **אִנְפַּעַל** **אִנְפַּעַל**.
לדוגמה: המִּצְדָּר של הפועל **אִנְפַּעַל (נשרף, נכווה)** הוא **אִנְפַּעַל (כוויה)**.
כמו שניתן לראות בדוגמה, המשמעות המרכזית של הבניין היא של פעולה סבילה.

בניין 8 – אִפְתַּעַל:

סימן ההיכר המרכזי של בניין זה הוא האות ת' שמופיעה אחרי פ' הפועל. ניתן לראות זאת גם בצורת המִּצְדָּר: **אִפְתַּעַל** **אִפְתַּעַל**.
לדוגמה: המִּצְדָּר של הפועל **אִפְתַּעַל (כיבד)** הוא **אִפְתַּעַל (כבוד)**.

בניין 9 – אִפְעַל:

בניין 9, שהמשמעות שלו היא כניסה למצב מסוים, הוא לא מאד רווח ולכן לא כל כך שימושי, ולא נעסוק כאן בצורת המִּצְדָּר שלו.

בניין 10 – אִסְתַּפַּעַל:

את בניין זה ניתן לזהות באמצעות שתי האותיות ס' ות' המופיעות תמיד לפני פ' הפועל. משקל המִּצְדָּר בבניין זה הוא **אִסְתַּפַּעַל** **אִסְתַּפַּעַל**.
לדוגמה: המִּצְדָּר של הפועל **אִסְתַּפַּעַל (ביקש להבין, בירר)** הוא **אִסְתַּפַּעַל (בירור)**.
לבניין זה יש שתי משמעויות מרכזיות. האחת היא "ביקש לעצמו דבר מה", כמו בדוגמה למעלה (**אִסְתַּפַּעַל** – כלומר ביקש לעצמו פֶּהֶם – "הבנה"). המשמעות השנייה היא "חשב את... ל...". לדוגמה המילה **אִסְתַּפַּעַל** משמעה "חשב את הדבר למודר (ע'ריב)" או בפשטות – "התפלא".

ולסיכום, טבלה:

דוגמא למצדד	דוגמא לפועל	מצדד	בניין
נָזַל (ירידה)	נָזַל (ירד)	פָּעוּל	1 - פֻּעַל \ פָּעַל
קָתַל (הריגה, רצח)	קָתַל (הרג, רצח)	פָּעַל	
שָׁבַר (תודה, הודיה)	שָׁבַר (הודה)	פָּעַל	
כָּתַבָּה (כתיבה)	כָּתַב (כתב)	פָּעַלָה	
תִּקְרִיב (קירוב)	קָרַב (קירב)	תִּפְעִיל	2 - פֻּעַל
מִחְאֹלָה\מִחְאֹלָה (ניסיון)	חָאָל (ניסה)	מִפְאֲעֵלָה\מִפְאֲעֵלָה	3 - פֻּאֲעַל
דָּפָאע (הגנה)	דָּאפַע (הגן)	פָּעַאֵל	
אֶעֱטָאָ (נתינה)	אֶעֱטָא (נתן)	אֶפְעַאֵל	4 - אֶפְעַל
תִּקְדָּם (התקדמות)	תִּקְדָּם (התקדם)	תִּפְעֵל	5 - תִּפְעַל
תִּעֲאִישׁ (דו-קיום)	תִּעֲאִישׁ (חי בדו-קיום עם מישו)	תִּפְאֲעַל	6 - תִּפְאֲעַל
אֶנְחָרַאק (כוויה)	אֶנְחָרַק (נשרף, נכווה)	אֶנְפְעַאֵל	7 - אֶנְפְעַל
אֶחְתָּרַאם (כבוד)	אֶחְתָּרַם (כיבד)	אֶפְתְּעַאֵל	8 - אֶפְתְּעַל
אֶסְתַּפְּהָאם (בירור)	אֶסְתַּפְּהָם (בירר)	אֶסְתַּפְּעַאֵל	10 - אֶסְתַּפְּעַל